

Marija Bratanić, Zagreb

Suvremenost pedagoške misli Pavla Vuk-Pavlovića

Uvodna riječ

Pedagoška misao P. Vuk-Pavlovića za svakog je pedagoga, pa i odgajatelja u najširem smislu riječi, istinsko nadahuće. Posebno fascinira njegovo shvaćanje odgoja, koje je, još uvijek, nedovoljno poznato našoj široj pedagoškoj i prosvjetnoj javnosti, a koje je u suglasju sa suvremenim holističkim postavkama. Bolje upoznavanje s pedagoškom mišlju P. Vuk-Pavlovića zahtijeva dublju i svestraniju analizu cjelokupnog njegova opusa, a posebno onog vezanog uz filozofiju odgoja. U osvjetljavanju pedagoške misli tog, slikovito govoreći, pedagoškog Prometeja, čije vrijeme tek dolazi, izdvojiti ću samo one elemente koji u većoj mjeri korespondiraju s holističkim shvaćanjem i suvremenim koncepcijama odgoja.

Holističko shvaćanje odgoja

Pedagoška misao da »sve odgojno djelovanje počiva na ličnom odnosu« (Vuk-Pavlović, 1935, 7)* u različitim se varijacijama javlja kao osnovna misao vodilja u cjelokupnom pedagoškom opusu Pavla Vuk-Pavlovića.

»Kako se god odgojne tendencije i djelatnosti inače i očitovale, ne može se odgojni proces odvijati izvan ličnog odnosa... Svaka konkretna odgojna djelatnost pretpostavlja ličnost odgajateljevu s jedne, a lice pitomčevo s druge strane« (Vuk-Pavlović, 1932, 49).

Sagledavajući proces odgajanja s aspekta stvarnosti naglašava da je »... odgojna zbilja naročito obilježena time, što se gradi na živome odnosu između ljudskih bića...« (Vuk-Pavlović, 1934.), te da »odgoju ne valja tražiti neko jedno i jedino središte ni u pitomcu ni u odgajatelju; jedan i drugi imaju odlučnu riječ« (Vuk-Pavlović, 1932, 52).

Te su misli potpuno suglasne sa suvremenim holističkim shvaćanjem, koje odgoj sagledava u kontekstu odnosa. Jack Miller, jedan predstavnika takvog shvaćanja, definira odgoj kao proces prvenstveno usmjeren na odnose. Usmjerenje na »živi odnos između ljudskih bića« potpuno je prisutno u koncepciji odgoja P. Vuk-Pavlovića, za kojega je »lični odnos« između odgajatelja i odgajanika (pitomca) temelj cjelokupnog odgojnog zbivanja. U tom se odnosu i po tom odnosu ostvaruje »puni kulturni život i održava kontinuitet vrijedonosnog doživljavanja«.

Interakcijski karakter odgojnog djelovanja

Uspostavljena interakcija među individuama u odnosu, jedna je od bitnih karakteristika svakog, pa tako i odgojnog odnosa. Premda ne upotrebljava

*

Djela pojedinog autora navode se godinom njihova izdavanja i brojem stranice u zagradama (op. ur.).

termin interakcija, P. Vuk-Pavlović jasno ukazuje na interakcijski karakter odgoja, koji se očituje u međuovisnom djelovanju i međusobnom utjecaju odgajatelja i odgajnika.

»Odgojno djelovanje nije nipošto usidreno u samome odgajatelju... Odgajnik naprotiv sa čitavom svojom konstitucijom ne ulazi samo u odgojni odnošaj, nego ga sa svoje strane baš kao i odgajatelj i uvjetuje i suodređuje« (Vuk-Pavlović, 1936, 3).

Pedagoška misao, koja ukazuje na ulogu odgajatelja i odgajnika u odgojnom odnosu, traži od suvremenih odgajatelja, koji su sami odgajani na zasadama tradicionalne paradigme, da osvijeste da je odgajanje u odnosu recipročni i cirkularni, a ne jednostavno linearni proces, te da su njihova djelovanja i utjecaji međusobno ovisni i povezani.

»Jer na posljetku sav odgoj hoće li da bude uistinu nešto drugo, nego golo podvrgavanje, pusta neplemenita dresura ili samovoljno i možda bezdušno primoravanje, stoji ipak bitno do toga, da određen poticaj, što ga odgajatelj daje, pitomac što spontanije prigrli te – da ga uzmogne kao slobodno biće usvojiti – nenasilno u svojoj duševnosti i njenom rođenom snagom razradi« (Vuk-Pavlović, 1932, 55).

Pedagoška misao Vuk-Pavlovića, koja naglašava potrebu unutarnje slobode, spontanosti, nenasilja i sl., korespondira s mnogim suvremenim teorijama odgoja, između ostaloga s koncepcijom kvalitetne škole – škole bez prisile W. Glassera.

»Tamo gdje je prisila nema kvalitete«, energičan je Glasserov stav ugrađen u temelje kvalitetne škole, koja je ujedno i škola bez prisile. U toj se školi, kao važan moment, postavljaju osnovne ljudske potrebe: ljubav, sloboda, zabava i moć u smislu osjećaja vlastite vrijednosti i međusobnog prihvaćanja. Tome je sukladno mišljenje Vuk-Pavlovića da se

»... odgajanje dade razumjeti samo kao djelovanje iz slobode, a nikako i nipošto kao čin, koji bi u bilo kojemu pravcu bio moguć i pod silu, i to ne samo s obzirom na odgajatelja... nego isto tako... pogledom na pitomca« (Vuk-Pavlović, 1932, 53).

Pedagoška misao P. Vuk-Pavlovića, osim slobode i nenasilnosti u odgojnom odnosu, traži još i sklad, srodnost, međusobno prilagođavanje i duševnu biskost između odgajatelja i odgajnika, što tu misao povezuje s koncepcijom emocionalne inteligencije i njezinom ulogom u procesu odgajanja (Goleman, 1997), kao i s koncepcijom učenja u dokumentu međunarodnog izvješća o obrazovanju za 21. stoljeće (Delors, 1998).

»Ako međutim ne može biti svrha odgajateljeva, da volju pitomčevu lomi i skrši, jer bi se takav postupak protivio samome smislu odgajanja, koje niti ide niti smije ići za tim, da jedno lice dobije prevlast i moć nad drugim, nego mu je naprotiv namjera, da u ljubavi i njenom snagom pitomcu prema rođenoj mu nadarenosti i sklonosti pomogne dići duševno njegovo blago na svjetlo dana, mora, da to bude moguće, individualna osebnost nadarenosti za vrijednosno doživljavanje u pitomca u bilo kojemu pravcu nekako bar pogodovati općoj vrijednosnoj volji odgajateljevoj. I što je s obzirom na to sklad veći, to će dublja biti i srodnost, koja učvršćuje odgojni odnošaj. Bez ove bi srodnosti, koja sasvim naročito i u prvome redu stoji do karaktera i mjere probuđenih i razbudljivih objestranih vrijednosnih tendencija odnosno do mogućnosti, da se međusobno prilagode, nedostajalo one duševne blizosti, koja već kao uvjet istinskome međusobnom razumijevanju, a dalje i stalnu duhovnu nagnuću, neki odgojni utjecaj ili poticaj tek omogućuje« (Vuk-Pavlović, 1932, 52).

Skladan odnos, međusobno prilagođavanje i razumijevanje, duševna bliskost i duhovno nagnuće čimbenici su uspješnosti odgajanja. Poznato je da što je sklad u međuljudskom odnosu veći to je dublja srodnost, međusobna

povezanost i razumijevanje među osobama u odnosu. Ako se radi o skladnom odgojnom odnosu, tada se između odgajatelja i odgajnika javlja dublja srodnost, međusobna povezanost i uzajamno razumijevanje.

»Upravo ta sposobnost postizanja sklada omogućit će određenoj skupini da, uz jednake ostale kvalitete, bude osobito nadarena, produktivna i uspješna... Dakako najvažniji faktor u postizanju maksimalne kvalitete proizvoda određene skupine bio je stupanj do kojeg su njezini članovi bili u stanju stvoriti stanje unutrašnjeg sklada, koje im je omogućilo da iskoriste puni potencijal svakog pojedinog člana... Skladni odnosi omogućuju skupini da maksimalno iskoristi sposobnosti svojih najkreativnijih i najnadarenijih članova« (Goleman, 1997, 166, 167).

O važnosti postizanja sklada u odnosu govori i P. Vuk-Pavlović. Sklad se postiže, ako je prisutna »određena srodnost' između odgajatelja i odgajnika i 'još više slobode da se međusobno izaberu«. Smatra da »ne može... svatko svakoga odgajati baš tako, kao što ne može svatko biti svakome dobar prijatelj ili vjeran drug« (Vuk-Pavlović, 1932, 51). Pitanje je kako se to može ostvariti u situaciji institucionalnog odgoja, gdje je mogućnost izbora minimalna. Što se tiče odgojnih postupaka, treba ih, smatra Vuk-Pavlović, prosuđivati u svjetlu odgojnog odnosa, te svoj stav potkrepljuje primjerom kazne, koja može imati različito djelovanje, ovisno o odnosu. Dok u jednom odnosu kazna može biti djelotvorna, u drugom, pak, može imati štetne posljedice.

Ljubav – duhovna moć odgoja

Tradicionalna pedagogija, zasnovana na pozitivističkoj znanstvenoj metodologiji i staroj paradigmi, zapostavlja ulogu ljubavi kao duhovne snage. U naglašavanju važnosti ljubavi u odgoju, Vuk-Pavlović polazi od premise da

»... ono što čovjeka čini pravim čovjekom, nije razum. Kao animal rationale, on je još u 'animalnome'. 'Čovjek' je u pravom smislu po svojoj 'sposobnosti ljubavi': ta ga čini neanimalnim bićem! Sposobnost ljubavi daje biću pečat 'ljudskog bića', a samo kao mjerilo ljubavi treba razumjeti čovjekovu duhovnost... Visina produhovljenosti ljubavi, odnosno sposobnost ljubavi u smislu duhovne visine, odlučna je u antropološkom određenju« (P. Vuk-Pavlović, 1983, 198).

Potvrdu toga nalazimo u misli K. Wojtyła (pape Ivana Pavla II):

»Ljubav je ozbiljenje najviših ljudskih mogućnosti« (Wojtyła, 1998, 58).

Ljubav kao duhovna moć daje život i punoću »odgojnom odnošaju«.

»I nema pored nje (misli na ljubav, opaska M. B.) moći druge, koja bi mogla da u najdubljoj njegovoj jezgri ublaži i svlada slijepo samoljublje te ga preobrazi napose u ono naročito nagnuće pitomčevo, kojim uzvraća ljubav odgajateljevu prihvaćajući je i podnoseći, a s kojim se u pitomca rađa i sva snaga one osobite njegove sklonosti, koja potaknuta duševnom srodnošću daje odgajatelju mogućnost, a tjedno i pravo, da zahvata u slobodno lice pitomčevo, u njegovu duševnost onako, kako mu nalaže njegova odgajateljska ljubav« (Vuk-Pavlović, 1932, 57).

Ljubav je pokretačka snaga svakog odnosa.

»Odgajateljska ljubav... nužno osniva, izgrađuje i održava lični, personalni odnos, mimo kojega se i ne odvija odgojni proces« (Vuk-Pavlović, 1935, 5).

U ovoj misli snažno dolazi do izražaja holističko shvaćanje odgoja i suvremenost pedagoške misli Vuk-Pavlovića, koji ljubav doživljava kao onu snagu »koja vidi i spoznaje«. Odgajatelju je

»... bez sumnje prva briga, da s ljubavlju ovom naiđe na odaziv, da mu ljubav bude prihvaćena, kako bi se mogao dosinuti cilja svoga pozvanja, jer je jasno, da je samo primljena i prigrljena ljubav trajna moć, koja će utjecati i djelovati...« (Vuk-Pavlović, 1932, 64).

Poznat nam je zakon Ljubavi, koji navodi G. G. Jampolsky (1993), a formuliran je s aspekta onoga koji daje Ljubav:

»Dati znači primiti zakon je Ljubavi. U skladu s tim zakonom, kad pružamo ljubav drugima i sami smo voljeni, a ono što dajemo, istodobno i dobivamo. Zakon ljubavi temelji se na obilju; zalihе ljubavi ne iscrpljuju se, štoviše povećavaju se. Kad volimo bezuvjetno ne očekujući ništa zauzvrat, ljubav u nama raste, širi se i povezuje nas s drugim ljudima. Dajući ljubav, povećavamo ljubav u sebi i svatko je na dobitku« (Jampolsky, 1993, 5).

P. Vuk-Pavlović sagledava zakon ljubav s aspekta onoga, koji ljubav prima.

»Gdje međutim ljubav može da utječe i gdje je djelovna, ondje je doista osnovala stanoviti uzajmični odnos: tko darove ljubavi prima, već je time uistinu i uzvraća« (Vuk-Pavlović, 1932, 64).

Zakon ljubavi s ovog aspekta jednostavno možemo formulirati: »Primiti ljubav znači uzvratiti ljubav«, što upotpunjava zakon ljubavi s aspekta onoga koji ljubav daje, a koji glasi: »dati ljubav znači primiti ljubav«.

P. Vuk-Pavlović ukazuje da

»... u ljubavi počiva svježa klica, iz koje se razvija i ustaljuje uzajamnost s obzirom na svrhe duhovnoga ljudskog nastojanja, uzajamnost bez koje bi sve odgojno djelovanje već u svojim počecima moralo posrtati i mimo koje se odgajanje uopće ne bi nikada moglo naći na čvrstu, sigurnu tlu« (Vuk-Pavlović, 1932, 64).

Pretpostavljamo da u nedostatku ljubavi u procesu odgajanja, kao i u međuljudskim odnosima, leže uzroci agresivnosti, negativnog i asocijalnog ponašanja mladih, te mnogih problema s kojima se suočavamo u našem društvu i svijetu današnjice.

Ljubav se u odgojnom odnosu javlja uzajamno i recipročno tako da »ljubav prema vrednotama i njihovoj nazočnosti navodi odgajatelja, da ljubi dušu pitomčevu«, kao što »povjerljiva i povodljiva ljubav prema duši odgajateljivoj postupno rađa u pitomeca život ispunjen ljubavlju prema vrednotama, njihovu doživljavanju i dobrima, po kojima se prikazuju« (Vuk-Pavlović, 1932, 65). Smijemo, zajedno s P. Vuk-Pavlovićem, doista reći: »sav se odgoj rađa iz duha ljubavi te se samo iz ovoga duha i može da rodi« (Vuk-Pavlović, 1932, 70).

Moć i ljubav su za Vuk-Pavlovića

»... dva oprečna između sebe, a opet u određenom smislu i povezana živa principa, dva snažna oblikovatelja međusobnih ljudskih odnosa i suredatelja ljudskoga rada i pregnuća, između kojih je svaki udružen s tendencijom da posve ovlada čovjekom i da ispuni do kraja smisao njegova života: vlast nad ljudima... s jedne strane, a solidarnost s njima... s druge; kratkom riječi: moć i ljubav« (Vuk-Pavlović, 1932, 123).

Riječ *moć* u ovom kontekstu uključuje *vlast nad drugima*, za razliku od značenja riječi *moć* u kontekstu kvalitetne škole W. Glassera. Istinskog, pravog odgoja bez ljubavi nema. Međutim, da je odgojni ideal P. Vuk-Pavlovića teško dostižan i da je on svjestan toga, najbolje pokazuje misao:

»Istinsko i plemenito odgajalaštvo isto je tako rijetko kao i plemenita ljubav i istinsko čovječtvo« (Vuk-Pavlović, 1932, 17).

Svjestan je, također, da je »odgajanje univerzalna kulturna praksa, a put kulture – dakako i odgoja je put od moći k ljubavi!« (P. Vuk-Pavlović, 1932, 212).

Nagovještaj empatičnosti

P. Vuk-Pavlović ne koristi termin empatija, empatičnost, ali upotreba termina *obazrivost* daje naslutiti da se u toj riječi krije značenje *empatičnosti*. Misao, koja objašnjava što znači biti obazriv, ide tome u prilog. Za Vuk-Pavlovića »biti obazriv znači u ličnome odnosu udesiti svoje vladanje i svoje čine tako, da se ne okrnji mogućnost niti povrijedi pravo na lično samorazviće bližnjega« (Vuk – Pavlović, 1935, 6).

Nagovještaj empatičnosti otkrivamo i u terminu *umaštavati*. Npr., kada Vuk-Pavlović objašnjava da

»... umaštavajući se u pitomčevo biće prenosi se odgajatelj stvarno u neki odgojnim mjerilom određeni konkretni duševno-duhovni položaj, a time otkriva i onaj individualni relativno uzorni lik, koji odgovara maksimalnoj mogućnosti pitomčeva odgojnog uspona« (Vuk-Pavlović, 1935, 11).

I u slučaju *obazrivosti*, kao i u situaciji *umaštavanja* prepoznajemo sposobnost *empatiije*, kojoj se danas pridaje posebna važnost u procesu odgajanja. Radi se o veoma složenoj ljudskoj sposobnosti, koja ima nekoliko komponentata, a povezana je s procesom međusobnog razumijevanja i interpersonalne komunikacije, jer je bitan uvjet za uspostavljanje i ostvarivanje dijaloga u ljudskoj komunikaciji.

Osobnost (ličnost) odgajatelja

U odgojnoj zbilji odnosa nema bez odgajateljske ličnosti, smatra P. Vuk-Pavlović. Osobnost (ličnost) odgajatelja nezamjenjiva je snaga u procesu odgoja sa svojim habitusom, širinom pogleda, osposobljenošću. P. Vuk-Pavlović, uz stručno-naučne i uže didaktičke kriterije za nastavnika, postavlja i specifično odgojne. To su »pedagogički 'habitus', opći 'horizont', snaga odgajateljske ljubavi, punoća i dubina odgajateljske obazrivosti« (Vuk-Pavlović, 1935, 15).

Posebne zahtjeve Vuk-Pavlović postavlja pred proces osposobljavanja nastavnika. Govoreći o tom procesu kaže:

»Za to bi trebala... ustanova u kojoj se budući nastavnici-odgajatelji ne bi samo 'poučavali' u struci, niti samo 'upućivali' u ciljeve i metode nastave i odgoja, nego gdje bi se doista u punom smislu riječi odgajali za svoje zvanje i gdje bi im odgajatelji mogli i upoznati njihovu odgajalačku nadarenost i odgajateljske njihove sposobnosti« (Vuk-Pavlović, 1935, 15).

Ti su zahtjevi do danas ostali premalo poznati, a sustav osposobljavanja nastavnika još uvijek nam je najlošija karika u lancu školskog sustava.

Zaključak

Plodni pedagoški opus Pavla Vuk-Pavlovića motivirao me da mu pristupim s gledišta holističke paradigme. Eksplicirala sam njegove misli, koje osvjetljavaju holističko shvaćanje odgoja, naglašujući usmjerenost odnosu, interakcijski karakter odgoja, ulogu ljubavi kao duhovne snage, nagovještaj empatičnosti i važnost odgajateljeve osobnosti (ličnosti). Ovaj rad treba shvatiti kao poticaj da se plodan i duhom bogat pedagoški opus P. Vuk-Pavlovića iznese na svjetlo dana, uz činjenicu da njegovo djelo čini nezaobilaznu i čvrstu kariku u razvoju pedagoške misli u Hrvatskoj.

Život i djelo P. Vuk-Pavlovića poticaj su da sebe neprestano razvijamo i usavršavamo slijedeći njegovu poruku:

»... bivstvo stvari spoznajemo to bolje, u što punijem je savršenstvu promatramo, u što višem je stupnju njena razvitka ispitujemo, a isto tako i prodiremo to dublje u njen smisao i to točnije otkrivamo njeno pravo značenje, što smo razviti i savršeniji mi sami« (P. Vuk-Pavlović, 1932, 14).

Danas je pedagoška misao P. Vuk-Pavlovića nadahuće pedagoškim teoretičarima i praktičarima u prevladavanju tradicionalne i prihvaćanju holističke paradigme odgoja i pedagoških pojava. Zatim je poticaj u osvješćivanju procesa odgajanja u kontekstu međuljudskog odnosa – tog mikrokozmosa u kojem se odvija svekoliko odgojno djelovanje. I nadalje, od velike je pomoći za bolje razumijevanje i primjerenije rješavanje problema odgoja u suvremenom hrvatskom društvu. Po duhovnoj snazi, koju ima cjelokupno djelo i ličnost Pavla Vuk-Pavlovića, doživljavam ga kao Prometeja naših dana, za kojega je »budućnost ono što živeći i doživljujući doista stvaramo« (Vuk-Pavlović, 1932, 30).

I na kraju misao, koju sam davno prihvatila kao svoj životni i pedagoški moto:

»Čovjek mora da se odredi prema dobrome, da uzmogne uvidjeti bolje, a mora uvidjeti bolje dobro, da uzmogne biti bolji, i mora biti bolji, hoće li spoznati bolje – i tako sveđ dalje tim skalinom« (P. Vuk-Pavlović, 1932, 213).

Literatura

- Barišić, P. /ur./ (2003.), *Pavao Vuk-Pavlović – život i djelo*, Zagreb: HAZU i Institut za filozofiju.
- Bratanić, M. (1993.), *Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bratanić, M. (2002.), *Paradoks odgoja. Studije i eseji*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Brida, M. (1974.), *Pavao Vuk-Pavlović, čovjek i djelo*, Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Delors, J. (1998.), *Učenje: blago u nama*, Zagreb: Educa.
- Glasser, W. (1994.), *Kvalitetna škola. Škola bez prisile*, Zagreb: Educa.
- Goleman, D. (1997.), *Emocionalna inteligencija. Zašto može biti važnija od kvocijenta inteligencije*, Zagreb: Mozaik knjiga.
- Jampolski, G. G. (1993.), *Ljubav i strah. Put do trajne sreće*, Zagreb: Nakladni zavod Znanje.
- Polić, M. (2001.), *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Vuk-Pavlović, P. (1932.), *Ličnost i odgoj*, Zagreb: Tipografija d. d.
- Vuk-Pavlović, P. (1983.), »Misli i bilješke (Thoughts and notes)« (pogovor: Marija Brida), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. IX, br. 1–2, str. 163–202, Zagreb: Institut za povijest filozofije.
- Vuk-Pavlović, P. (1996.), *Filozofija odgoja* (priredio i predgovor napisao M. Polić), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Wojtyła, K. (1998.), *Temelji etike*, Split: Verbum.

Marija Bratanić

**The Contemporaneity of the Pedagogic
Thought of Pavao Vuk-Pavlović**

Having approached the pedagogic work of Pavao Vuk-Pavlović from the position of the holistic paradigm, the author has discovered the contemporaneity of his pedagogic thought. The holistic paradigm regards education through the prism of the relationship between teacher and student – the very thought that guided Vuk-Pavlović in his entire reflection on education. In treating education, Vuk-Pavlović sets forth from the educational reality, which is »characterised by the fact that it is built on a living relationship between human beings«. According to him, there is no and there can not be any educational reality outside this living relationship. It is in this relationship that »a full cultural life« is realised, and that »the continuity of value experience is upheld«, the driving force of which is love.

The contemporaneity of the pedagogic thought of Pavao Vuk-Pavlović also comes to the fore in the interactive character of education, which occurs in the above relationship. »Education is not at all anchored in the teacher alone«, but also depends upon the student. However, the teacher's personality is an irreplaceable spiritual power of the educational process, which, besides the professional-scientific and didactic, must also satisfy some other, specifically educational criteria. These are: pedagogic 'habitus', general 'horizon', teacher's love, fullness and depth of teacher's considerateness.

The pedagogic thought of Pavao Vuk-Pavlović can indeed be our inspiration in overcoming the traditional and embracing the holistic paradigm. Moreover, it can also serve as a stimulus in our becoming aware of education within the context of relationships, i.e. on the micro-level. Finally, a better understanding of the pedagogic work of Pavao Vuk-Pavlović can also help in finding more adequate solutions to the problems of education in today's society.